

Az alapvető jogok biztosának
– mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus –
Jelentése
az AJB-366/2015. számú ügyben

Előadók: dr. Haraszti Katalin
dr. Fliegauf Gergely
dr. Rostás Rita
dr. Sárközy István
Magyarné dr. Vuk Katalin

Az eljárás megindulása

A 2011. évi CXLI. törvénnyel kihirdetett, kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének (a továbbiakban: jegyzőkönyv) 1. cikke értelmében, annak „*célja egy olyan rendszer létrehozása, amelyben független nemzetközi és nemzeti testületek – a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése céljából – olyan helyszínekre látogatnak el rendszeresen, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól*”.

A jegyzőkönyv 3. cikke szerint – az 1. cikkben megfogalmazott cél megvalósítása érdekében – valamennyi „*részes állam belföldi szinten létrehoz, kijelöl vagy fenntart egy vagy több látogató testületet (a továbbiakban: nemzeti megelőző mechanizmus) a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozása érdekében*”.

A jegyzőkönyv 4. cikke értelmében az államnak a nemzeti megelőző mechanizmus látogatásait bármely, a joghatósága és ellenőrzése alatt álló helyen lehetővé kell tennie, ahol embereket valamely hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával a személyes szabadságuktól megfosztják vagy megfoszthatják (a továbbiakban: fogva tartási helyek).

Magyarországon 2015. január 1-jétől nemzeti megelőző mechanizmusként (a továbbiakban: NMM) az alapvető jogok biztosja jár el, aki az említett feladatainak teljesítése során a fogva tartási helyeken a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot beadvány és alapvető joggal összefüggő visszasság hiányában is rendszeresen vizsgálja.¹

A látogatás helyszínének kiválasztása

A menekültügyi őrizet intézményét az Európai Parlament és a Tanács nemzetközi védelmet kérelmezők befogadására vonatkozó szabályok megállapításáról szóló 2013/33/EU irányelve (a továbbiakban: átdolgozott befogadási irányelv) alapján a 2013. évi XCIII. törvény vezette be Magyarországon. Bár tagállamok az átdolgozott befogadási irányelv rendelkezéseit 2015. július 20-ig kötelesek a nemzeti jogukba beépíteni, Magyarország a menekültügyi őrizet intézményét már 2013. július 1-jétől alkalmazza.

Az átdolgozott befogadási irányelv 10. cikk (1) bekezdése értelmében a menekültként elismerést kérők „*őrizetben tartását főszabályként az e célra kialakított idegenrendészeti létesítményekben lehet foganatosítani*.” Magyarországon a menekültügyi őrizet végrehajtására szolgáló, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal által fenntartott intézmény a menekültügyi őrzött befogadó központ.² A látogatás idején három ilyen intézmény (Békéscsabán, Debrecenben és Nyírbátorban) működött az országban, amelyekben összesen 381 férőhely volt.

¹ Lásd az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 39/A. §-át, valamint a 39/B. § (1) bekezdését.

² Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 1. § a) pontját.

Mérlegelve, hogy a menekültügyi őrizet végrehajtására szolgáló hazai férőhelyek fele a Debreceni Menekültügyi Őrzött Befogadó Központban (a továbbiakban: MÖBEK) található, továbbá a kisgyermekes családok menekültügyi őrizetét is ebben az intézményben kell fogantatni, a jegyzőkönyv 20. cikk e) pontjában biztosított jogkörömben eljárva, a nemzeti megelőző mechanizmus első látogatásának színhelyeként az említett intézményt választottam.

A nemzeti megelőző mechanizmus hatásköre

A jegyzőkönyv 4. cikk 2. pontja értelmében, annak *„alkalmazásában a szabadságelvonás mindennemű fogva tartást vagy bebörtönzést jelent, valamint egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú, őrizetbe vételi környezetben, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el”*.

A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 31/A. § (1) bekezdése alapján a menekültügyi hatóság a törvényben megjelölt okokból, az ott felsorolt célok megvalósulása érdekében – a törvényben meghatározott korlátozások figyelembevételével – menekültügyi őrizetbe veheti azt a kérelmezőt, akinek tartózkodási jogcíme kizárólag az elismerés iránti kérelem benyújtásán alapul. A menekültügyi őrizetet legfeljebb hetvenkét órára lehet elrendelni. A menekültügyi hatóság a menekültügyi őrizet hetvenkét órán túli meghosszabbítását az elrendeléstől számított huszonnégy órán belül az őrizet helye szerint illetékes járásbírósnál indítványozhatja. A bíróság az őrizet időtartamát legfeljebb hatvan nappal meghosszabbíthatja, amely időtartam a menekültügyi hatóság kezdeményezésére legfeljebb két alkalommal, újabb hatvan nappal úgy hosszabbítható meg, hogy annak végső időtartama nem haladhatja meg a hat hónapot.³A menekültügyi őrizet hat hónapnál – a kiskorú gyermekkel rendelkező család esetében harminc napnál – nem tarthat tovább.⁴

A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény idézett rendelkezései alapján megállapítom, hogy a menekültügyi őrizetben lévő személy legfeljebb hetvenkét óra időtartamig a menekültügyi hatóság, majd az őrizet helye szerint illetékes járásbírósnak döntése alapján – a jegyzőkönyv 4. cikk 2. pontjában szereplő ismérveknek megfelelő – szabadságelvonás alatt áll. A menekültügyi őrizet alatt álló személyek számára, szabadságelvonásuk időtartamára elhelyezést biztosító intézmény a jegyzőkönyv 4. cikk 1. pontja szerinti fogva tartási hely.

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzésére törekvés, a szabadságelvonás formájára való tekintet nélkül, a fogvatartott személy alapvető jogainak tiszteletben tartására és védelmére irányuló állami kötelezettség központi eleme.⁵ A Magyar Alkotmánybíróság következetes joggyakorlata szerint az államnak az alapvető jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kötelezettsége nem merül ki abban, hogy azok megsértésétől tartózkodnia kell, hanem magában foglalja azt is, hogy alapvető jogok érvényesüléséhez szükséges feltételekről is gondoskodnia kell.⁶ A jegyzőkönyv 3. cikkében szereplő *„kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozása”* szempontjából különösen fontos a megelőzés. A megelőző tevékenység a szabadságától megfosztott személlyel szembeni tanúsított bármely fajta, olyan bánásmódra kiterjed, amely – ellenőrzés hiányában – kínzáshoz vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetéshez vezethet.⁷

³Lásd a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 31. § (6) bekezdését.

⁴Lásd a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 31. § (7) bekezdését.

⁵Lásd az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdését.

⁶Lásd az Alkotmánybíróság 64/1991. (XII. 10.) AB határozatát.

⁷Lásd: Report on the Visit of the Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to The Maldives (26 February 2009), 4. pont.

A nemzeti megelőző mechanizmus látogatásainak elsődleges célja annak megállapítása, hogy az alkalmazott bánásmód mely elemei vezethetnek kínzáshoz, vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódhoz vagy büntetéshez, azokat miként lehet megakadályozni, és ezek megvalósulása vagy újbóli előfordulásának megelőzése érdekében ajánlásokat tegyen. A nemzeti megelőző mechanizmus látogatásainak végső célja, hogy az érintett hatóságokat és intézményeket a rossz bánásmód megelőzését szolgáló intézkedéseik hatékonyságának javítására ösztönözze.⁸

Az érintett alapvető jogok

- *Kínzás, embertelen, megalázó bánásmód és büntetés tilalma:* „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani”. /Alaptörvény III. cikk (1) bekezdés/;
- *Diszkrimináció tilalma:* „Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja”. /Alaptörvény XV. cikk (2) /;
- *A gyermekek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való joga:* „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz”. /Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés/.

Az alkalmazott jogszabályok

- A Strasbourgban, 1987. november 26-án kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény kihirdetéséről szóló 1995. évi III. törvény.
- A gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény
- A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény.
- A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény.
- A fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és mezei őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. törvény.
- A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet.
- A menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet.
- A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírásg helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet

A látogatás módszere

A nemzeti megelőző mechanizmus feladatainak teljesítése körében személyesen és munkatársaim útján is eljárhatok. Az említett feladatok teljesítésére – az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala köztisztviselői közül, állandó jelleggel – legalább tizenegy munkatársamat kell felhatalmaznom. Köztisztviselő munkatársaim mellett, a nemzeti megelőző mechanizmus feladatainak teljesítésében történő közreműködésre – eseti vagy állandó jelleggel – más szakértőket is felhatalmazhatok.⁹ Felhatalmazott munkatársaim a MÖBEK-et előzetes bejelentés nélkül meglátogatták.

⁸ Lásd: Report on the Visit of the Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to The Maldives (26 February 2009), 5. pont.

⁹ Lásd az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 39/D. § (3) bekezdését.

A látogatócsoport tagjai végigjárták a MÖBEK helyiségeit, megtekintették azok berendezését és felszerelését, a szabadságuktól megfosztott személyek számára, a velük való bánásmódra és fogva tartásuk körülményeire vonatkozó iratokba betekintettek, egyes iratokról fénymásolatot készítettek, továbbá az intézményben fogvatartott kiskorúak foglalkoztatását is megfigyelték. Munkatársaim mind a MÖBEK területén szolgálatot teljesítő személyek, mind a fogva tartott külföldiek meghallgatását bizalmas körülmények között, előzetesen összeállított kérdéssorok alapján végezték. Az angol, francia vagy német nyelvet nem beszélő külföldiek meghallgatása – az érintett személy igényétől függően – szerb, horvát, vagy albán nyelven történt.

A látogatás időpontja: 2015. január 26-27.

A látogatás vezetője: dr. Haraszi Katalin jogász

Részvevők:

dr. Fliegauf Gergely pszichológus

dr. Rostás Rita pszichológus, pedagógus

dr. Sárközy István jogász

Magyarné dr. Vuk Katalin jogász, szerb, horvát-magyar tolmács

Ymaj Alban albán-magyar tolmács

Tényállás és megállapítások

A **182** személy elhelyezésére és ellátására kialakított MÖBEK a menekültként elismerést kérő külföldiek számára elhelyezést és ellátást nyújtó nyitott intézmény, a Debreceni Befogadó Állomás területén található.¹⁰A MÖBEK első lakói – 6 bangladesi, 3 pakisztáni, 1-1 ghánai, nigériai, tunéziai, gaboni állampolgár – **2013. szeptember 19-én** érkeztek az intézménybe. Az első lakók érkezése, illetve 2013. december 31. között 40 ország 354 állampolgára – főként egyedülálló szenegáli, bangladesi, nigériai és pakisztáni férfiak – töltött hosszabb rövidebb időt az épületben. **2014-ben** már 40 ország **2038** állampolgára fordult meg az intézményben. Az érkezők közel háromnegyede – összesen **1489** személy – koszovói állampolgár volt.

A háromszintes épület korábban a befogadó állomás egyik szállásépületként működött. A menekültügyi őrizet feltételeinek megteremtése során az épület külső és belső burkolatait kicserélték, a helyiségeket kifestették, a külső és belső falakra térfügylő kamerákat szereltek, továbbá egy körülbelül 3 méter magas, a tetején két sor NATO drótban végződő drótkerítéssel is körülvették. A befogadó állomás valamint a MÖBEK lakói közötti vizuális érzékelés, illetve kapcsolattartás megakadályozása céljából a kerítés oszlopaihoz, valamint dróthálóhoz úgynevezett OSB lapokat rögzítettek. A kerítés belső oldalára hat darab, körülbelül 1,5 méter magas talpazaton álló őrbódét emeltek, ahonnan az őrszemélyzet 1-1 tagja mind a MÖBEK sétálóudvarán, mind kerítés befogadó állomás felőli oldalán tartózkodó személyek mozgását napi 24 órában figyelemmel kíséri.

A MÖBEK **2014. szeptember 8-tól** kizárólag kisgyermekes családokat és házaspárokat fogad. Az említett időpont, illetve a látogatás időpontja között a fogvatartott külföldiek létszáma egyetlen alkalommal sem érte el, vagy haladta meg a befogadó képesség felső határát. Ez alatt az idő alatt engedély nélküli távozást nem kísérelt meg senki, és sem rendbontás, sem más rendkívüli esemény nem történt. A látogatáskor mindössze **65** fogva tartott – **33** férfi és **32** nő – kizárólag koszovói állampolgárságú családok, illetve egy gyermektelen házaspár tartózkodott az épületben. A fogvatartottak csekély számára tekintettel a második emelet nem volt használatban.

¹⁰A befogadó állomáson nyújtott elhelyezés és ellátás részleteiről lásd a menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet, valamint a menekültügyi szervezeti rendszeréről szóló 52/2007. (XII. 11.) IRM rendelet vonatkozó rendelkezéseit.

A MÖBEK legrégebbi lakói – 11 személy – 2015. január 13-án érkeztek. Közülük a legidősebb egy 1975-ben született férfi, a legfiatalabb egy 2013. február 23-án született kisfiú volt. Az intézmény legidősebb lakója egy 1967-ben született férfi volt, aki 2015. január 18-án a feleségével érkezett. A fogvatartottak között egyedülálló nő nem volt.

Az épület földszintjén orvosi rendelő, egészségügyi elkülönítő, a rendbontás miatt átmenetileg elkülönített fogva tartottak elhelyezésére, a látogatók fogadására szolgáló helyiségek, a menekültügyi hatóság munkatársainak valamint az őrszemélyzet parancsnokának irodái, a személyzet öltözője, közösségi – és pihenőhelyiségei, a bírósági meghallgató helyiség, továbbá a raktárak találhatóak. A fogvatartottak szabadlevegőn tartózkodásának helyszínéül szolgáló sétálóudvarra nem csak a földszintről, hanem az első emeletről is ki lehetett jutni.

A fogvatartottak elszállásolására, étkeztetésére, tisztálkodására, valamint foglalkoztatására szolgáló helyiségek az épület első és második emeletén voltak. A lakószinteken 13 db azonos méretű, 36 négyzetméter alapterületű, 3,2 méter belmagasságú, 7 ágyas lakóhelyiség található. Annak ellenére, hogy a lakóhelyiségek ablakain védőrács nem volt, azokat az ablakkeretekhez erősített fém rudak miatt csak résnyire lehetett kinyitni. A nemek szerint elkülönített vizesblokkok a folyosóról nyíltak. Az első emeleten található három közösségi helyiségek egyike társalgóként működött. Ebben, a 41 négyzetméter alapterületű helyiségben volt a televízió. A másik a gyermekek számára rendszeresített játszószoza, a harmadik az étkező volt.

A rendbontás miatt elkülönített fogva tartottak legfeljebb 24 óra időtartamú elhelyezésére szolgáló, 36 négyzetméter alapterületű helyiségben két, a mennyezetig érő rácsokkal leválasztott, kalitkászerű építmény található. A látogatáskor a bútorzat nélküli elkülönítőkben nem tartózkodott senki. Az egyik elkülönítőben üres papírdobozok voltak, a másikban a használaton kívüli párnákat tárolták. A helyiségnek az ablak és az elkülönítők közötti részén egy pingpongasztal állt.

Az intézmény vezetője és helyettese, valamint a **18** szociális munkás – 15 nő és 3 férfi – a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal alkalmazottjai voltak. Közülük 7 pedagógus, 2 óvónő (óvodapedagógus), 2 művelődésszervező, 7 szociális munkás és 1 gyógypedagógus szakképzettséggel rendelkezett. A szociális munkások – a magyaron kívül – a következő nyelveket, az alábbi szinteken ismerték:

angol középfok	5 személy
francia középfok	1 személy
német középfok	2 személy
német felsőfok	3 személy
orosz felsőfok	3 személy
jelnyelvi tanfolyamat végzett	1 személy

A szociális munkásokon kívül **5** közfoglalkoztatottként alkalmazott személy – 2 karbantartó és 3 szociális munkás asszisztens – munkabérét szintén a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal fedezte. A szociális munkás asszisztensek feladata a vízforralás, a tápszerkészítés, a tisztálkodási szereket tartalmazó egységcsomagok összeállítása és az ágyneműcsere volt.

A rendőrség a menekültügyi őrizetben lévő külföldiek őrzését a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal főigazgatójának (a továbbiakban: főigazgató) felkérése alapján, a két szervezet vezetője által aláírt megállapodás alapján végzi. A MÖBEK őrszemélyzetének tagjai a Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság alkalmazásában álltak. A **24** rendőrből és **155** fegyveres biztonsági őrből álló őrszemélyzetben mindössze **8** nő – 1 rendőrnő és 7 női fegyveres biztonsági őrnő – volt. A formálisan kísérői beosztásban dolgozó rendőrnő az őrszemélyzet tisztai beosztású, felsőfokú végzettséggel rendelkező rendőrpáncsnoka mellett, adminisztrátorként dolgozott.

A fegyveres biztonsági őrseget az idegenrendészeti hatóság, illetve a menekültügyi hatóság szervezetében olyan objektum-, illetve személyőrzési vagy kíséresi feladatok ellátására lehet létrehozni, amelyekhez a törvényben meghatározott képesítési követelmények, intézkedési és kényszerítőeszköz-használati jogosultságok elegendők.¹¹ A 155 fegyveres biztonsági őr közül 1 felsőfokú, 82 középfokú végzettséggel, 61 szakmunkás bizonyítvánnyal, 11 általános iskolai végzettséggel rendelkezett. A fegyveres biztonsági őrök a munkába állásukat megelőzően az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Főigazgatósága által kidolgozott – az elméleti és gyakorlati vizsgákra fordítható 32 tanórával együtt – 210 óra időtartamú képzési programban vettek részt. Az öt modulból álló program keretében a jogi és szakmai előírások elsajátítását követően, idegenrendészeti és menekültügyi, majd önvédelmi és fegyverismereti képzést kaptak. A képzési program végén írásbeli és gyakorlati vizsgát kellett tenniük. A vizsga írásbeli részén a jelöltek jogi és szakmai ismereteit kérték számon, a gyakorlati vizsgán az önvédelmi ismeretek bemutatásán túl, pisztoly lögyakorlatot kellett végrehajtaniuk.

A MÖBEK területén szolgálatot teljesítő rendőrök és fegyveres biztonsági őrök formaruhát és szolgálati jelvényt viseltek,¹² kézbilincsel, könnygáz spray-vel és rendőrbottal felszerelve látták el a feladataikat. A fegyveres biztonsági őrök a rendőrök felügyelete alatt végezték a munkájukat, amelynek során objektum-, illetve személyőrzési, kíséresi, csomag-, valamint ruházatátvizsgálási feladatokat végeztek. Rendőri intézkedés¹³ foganatosítására, valamint személyes szabadság korlátozására¹⁴ kizárólag a fegyveres biztonsági őrök felügyeletét ellátó rendőrök voltak jogosultak.

A MÖBEK lakóinak egészségügyi ellátását 2 orvosnő – 1 házi orvos és 1 gyermekgyógyász – és a 4 egészségügyi szakasszisztens végzi. Mindannyian egy egészségügyi szolgáltatást végző vállalkozás alkalmazottjai. Angolul és németül középfokon beszélnek. A gyermekgyógyász öt évig élt Líbiában, így ő a saját bevallása szerint arabul is beszél. A házi orvos munkanapokon 8.30 és 10.30 között, a gyermekorvos hétfőn és szerdán 13 óra és 14 óra között rendel. Amennyiben az intézménybe hétvégén, vagy ünnepnap érkező külföldit kell befogadni, a házi orvos az ehhez szükséges vizsgálatokat rendelési időn kívül is elvégzi. Az egészségügyi szakasszisztensek folyamatos munkarendben, 24 órás váltásban dolgoznak, így éjjel-nappal a külföldiek rendelkezésére állnak. A szakorvosi vizsgálatra vagy gyógykezelésre szoruló fogva tartottak ellátása a Debreceni Egyetem Klinikai Központjában, a fertőző betegek ellátása a Kenézy Gyula Kórházban történt. A külföldiek járóbeteg-szakellátás keretében történő vizsgálatra, gyógykezelésre, továbbá fekvőbeteg-intézetbe szállítását a rendőrség, sürgősségi ellátás céljából történő szállítását a MÖBEK kérésére, az Országos Mentőszolgálat végzi. A külföldieket a szállítás, valamint, az egészségügyi ellátás időtartama alatt – a rendőrök felügyelete mellett – a fegyveres biztonsági őrök őrzik. A menekültügyi őrizet időtartama alatt az orvosi rendelésen közreműködő tolmácsot – az orvos kérelmére – a MÖBEK biztosítja. A fogvatartottak egészségügyi ellátásának költségeit a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal fedezi.

A MÖBEK lakóinak befogadása

A MÖBEK-ben fogvatartott koszovói állampolgárok között voltak olyanok, akiket a határrendészet az országhatár illegális átlépését követően előállított, menedékkérelmüket a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal regisztrálta, majd annak elbírálásáig, kötelező tartózkodási helyként, valamelyik befogadó állomást jelölte ki számukra.

¹¹ Lásd a fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és mezei őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. tv. 1. § (6) bek-t.

¹² Lásd a fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és mezei őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. tv. 8. § (2) bek-t.

¹³ Lásd a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 29.§-46.§.

¹⁴ Lásd a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 33.§ és 38.§.

A menekültügyi hatóság a menedékkérőket a szálláshely kijelölésről szóló határozat, valamint a közösségi közlekedési eszközök ingyenes használatát biztosító okmányok birtokában útnak indította, azonban a befogadó állomás helyett valamilyen nyugat-európai célállomás felé vették az útjukat. Munkatársaim olyan koszovói állampolgárokkal is találkoztak, akik a kötelező tartózkodási helyként kijelölt befogadó állomásra megérkeztek, ott néhány napot eltöltöttek, azonban a menedékkérelmük elbírálása előtt Nyugat-Európa felé indultak. A külföldieket rendőrök valamelyik nyugat-magyarországi településen igazoltatták, és érvényes úti okmányok, illetve a továbbutazáshoz szükséges iratok hiányában előállították, majd a menekültügyi hatóságnak átadták őket. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal a rendőrségtől átvett menedékkérőkkel szemben – a szökésük veszélyére hivatkozva – menekültügyi őrizetet rendelt el és annak helyszínéül a MÖBEK-et jelölte ki. A fogvatartott menedékkérőket a rendőrség szállította az intézménybe. Külföldit csak a menekültügyi hatóság őrizetet elrendelő vagy a bíróságnak a menekültügyi őrizet meghosszabbítását elrendelő végzésének birtokában lehet az intézménybe befogadni. A menekültügyi hatóság őrizetet elrendelő határozatában, illetve a bíróság őrizetet meghosszabbító végzésében megjelölt időpont leteltét, vagy az őrizet megszüntetésének elrendelését követően, a külföldit haladéktalanul szabadlábra kell helyezni.

A látogatáskor a MÖBEK valamennyi lakója a menekültügyi hatóság, illetve a bíróság jogerős határozata alapján, az ott megjelölt időtartamon belül tartózkodott az intézményben.

A MÖBEK bejáratánál 2 fegyveres biztonsági őr teljesít szolgálatot. Egyikük folyosóbiztosítóként, a másik kapunyitóként dolgozik. Érkezéskor a külföldit szállító rendőrök a menekültügyi őrizet elrendeléséről, illetve meghosszabbításáról szóló határozatok mellett, az érintett személy értéktárgyait, készpénzét, valamint az ezekről készített jegyzék másolatát; továbbá amennyiben külsérelmi nyom volt látható rajta, az annak megállapításáról szolgáló orvosi látleletet is átadják MÖBEK ügyeletesének. Befogadáskor a szolgálatban lévő fegyveres biztonsági őr – a támadásra vagy az önveszély okozására alkalmas tárgy elvétele végett – külföldi csomagjain túlmenően, a ruházatát is átvizsgálja. A meghallgatott külföldiek közül többen sérelmezték, hogy befogadáskor a női fogvatartottak ruházatának átvizsgálását is férfi fegyveres biztonsági őrök végzik. Az egyik fogvatartott hölgy szakorvosi vizsgálat miatt volt kénytelen a MÖBEK területét elhagyni, és visszaérkezésekor a ruházata átvizsgálását, a befogadáshoz hasonlóan, ismét egy férfi fegyveres biztonsági őr végezte.

A kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult Európai Bizottság (a továbbiakban: CPT)¹⁵ határozott álláspontja szerint a fogvatartott személyek átvizsgálását az őrszemélyzet vele azonos nemű tagjának kell végeznie.¹⁶ A MÖBEK őrszemélyzetében szolgálatot teljesítő rendőrök tevékenységére a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: rendőrségi törvény), míg a többiekre a fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és mezei őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. törvény (a továbbiakban: fegyveres biztonsági őrsegről szóló törvény) irányadó. A rendőrségi törvény 31. § (2) bekezdésével szemben, amely szerint a „*ruházat átvizsgálását – halaszthatatlan eset kivételével – az intézkedés alá vonttal azonos nemű személy végezheti,*” a fegyveres biztonsági őrsegről szóló törvény ilyen rendelkezést nem tartalmaz. Miközben a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal főigazgatója a 17/2013. számú intézkedésének 23. pontjában elrendeli, hogy a menekültügyi őrizetben lévő személy befogadáskor a „*ruházat átvizsgálását fegyveres biztonsági őr végzi*” annak végrehajtását illetően mindössze annyit írt elő, hogy a „*ruházat átvizsgálásakor más, őrizetben lévő külföldi nem lehet jelen.*”

¹⁵ Lásd az 1995. évi III. törvénnyel kihirdetett, Strasbourgban, 1987. november 26-án kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény 1. cikkét.

¹⁶ Lásd a kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult Európai Bizottság (a továbbiakban: CPT) 10. általános jelentésének 23. pontját.

Az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében biztosított, megalázó bánásmód tilalmával összefüggő visszásságot okoz, hogy a MÖBEK területére érkező fogvatartottak ruházatának átvizsgálását – megfelelő eljárási szabályok hiányában – a fegyveres biztonsági őrök nem vele azonos nemű tagja végzi.

A menekültügyi őrzött befogadó központ újonnan érkező lakói csak előzetes orvosi vizsgálatot követően, a vizsgálatot végző orvos egyetértése esetén helyezhetők el a közösségben.¹⁷ A rendelési időn kívül érkező külföldieket először a szolgálatban lévő szakasszisztens, később az orvos is megvizsgálja. Az egyik nő arra panaszkodott, hogy befogadáskor egy férfi őr előtt kellett meztelenre vetkőznie. A fogvatartottak egybehangzó állítása szerint befogadáskor az őrök a családtagokat együtt kísérte orvosi vizsgálatra, akiknek egyszerre kellett meztelenre vetkőzniük. Az egyik férfi beszámolója szerint „soha nem érezte magát annyira megalázva”, mint amikor a kislánya előtt meztelenül kellett mutatkoznia. A családfők közül többen is állították, hogy az orvosi vizsgálat alatt az őket kísérő két fegyveres biztonsági őr is a helyiségben tartózkodott. A rendelő erre a célra kialakított, függönnyel elkerített részébe csak egyikük fért be, így a másik zavartalanul szemlélte őket. Ezeket a panaszokat a látogatócsoport tagjainak megfigyelései is alátámasztják, akik maguk is szemtanúi voltak annak, hogy a férfi fegyveres biztonsági őrök a fogvatartott nőket az orvosi rendelőbe is követték. Munkatársaim maguk is meggyőződtek arról, a rendelő függönnyel elkerített része túlságosan szűk ahhoz, hogy ott két, átlagos testalkatú férfi kényelmesen elférjen.

A CPT útmutatása szerint a ruházatától megfosztott fogvatartott bármilyen vizsgálatát az őrsemélyzet ellenkező nemű tagjának tekintetétől távol kell végrehajtani.¹⁸ Ezzel szemben, sem a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet, sem a főigazgató 17/2013. számú intézkedése nem rendelkezik arról, hogy a fogvatartott külföldiek orvosi vizsgálatát hogyan, milyen körülmények között kell elvégezni. Kifejezett jogszabályi előírás hiányában is elvárható lenne, hogy a MÖBEK őrsemélyzete a fogva tartottakkal történő bánásmód során az emberi méltóság, így különösen a szeméremérzetük tiszteletben tartásával járjon el. *Az a tény, hogy a női fogva tartott egy férfi fegyveres biztonsági őr, illetve a felnőtt fogvatartott az ellenkező nemű kiskorú gyermekei előtt kénytelen meztelenül mutatkozni, továbbá az őrsemélyzet ellenkező nemű tagjának jelenlétét az orvosi vizsgálat alatt eltűnni köteles alkalmas arra, hogy az érintett személyben szégyenérzetet keltsen, ezért az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében tilalmazott megalázó bánásmóddal összefüggő visszásságot okoz.*

A MÖBEK egészségügyi szolgálatánál dolgozó mindkét orvos, valamint a négy egészségügyi szakasszisztens is nő, így a férfiak orvosi vizsgálatát, illetve ellátását is kizárólag nők végzik. A vizsgálat során megméri a külföldi testsúlyát, majd megvizsgálják, hogy külsérelmi nyomok találhatók-e rajta, nem szenved-e fertőző betegségben. A külföldi testsúlyát, továbbá azt, hogy rajta külsérelmi nyom található volt-e vagy sem, az orvosi vizsgálatról szóló iratban rögzítik. Az egészségügyi szolgálat munkatársainak állítása szerint a 2014. január 1-jét követően érkező külföldieken egyetlen alkalommal sem észleltek külsérelmi nyomokat. Amennyiben az orvosi vizsgálat megállapítja, hogy az érkező fertőző betegségben szenved vagy kórokozó-hordozó, akkor őt az egészségügyi szolgálat elkülöníti és haladéktalanul értesíti az illetékes járási hivatal népegészségügyi intézetét. Ha a külföldi az egészségi állapota miatt nem helyezhető el a közösségben, őt haladéktalanul egészségügyi intézménybe kell szállítani.

¹⁷ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM r. 3. § (1) bekezdését.

¹⁸ Lásd a CPT 10. általános jelentésének 23. pontját.

A látogatáskor a MÖBEK lakói között sem fertőző beteg, sem kórokozó hordozó, sem kórházi kezelés alatt álló személy nem volt, és az egészségügyi elkülönítő helyiségben sem tartózkodott senki. *A MÖBEK személyzetének azon állításával szemben, mely szerint az orvosi vizsgálatra várakozók által használt helyiségeket, illetve azok berendezését naponta takarítják, a látogatáskor az egészségügyi elkülönítő egyik helyiségében néhány, sötétkék színű, vízhatlan bevonatú matrac felületén száraz, nyákos szennyeződés volt látható.*

Az orvosi ellátásra három fogvatartott panaszkodott. Állításuk szerint, tolmácsolás hiányában, panaszukat az orvossal nem tudták megfelelően kommunikálni. Az egyik hölgy a szívproblémája kezeltetése céljából, azért kelt útra, mert a család csak Németországban talált szakorvost. A házaspár 2015. január 18-án érkezett a MÖBEK-be, azonban a hölgy befogadásról szóló orvosi dokumentációban mindössze annyi szerepelt, hogy „gyomorpanaszai szoktak lenni”. A lakóhelyiségben történő elhelyezését megelőzően, tetvesség elleni profilaxist végeztek rajta. A másik hölgy beszámolója szerint Koszovóban két abortusza is volt. Sérelmezte, hogy bár az orvosnak jelezte, hogy nőgyógyászhoz szeretne menni, a szakorvosi vizsgálat helyett, Paracetamolt kapott. Az ő orvosi dokumentációjában az abortusz ténye mellett az szerepelt, hogy „jelenleg panaszmentes”. Az iratok szerint rajta is tetvesség elleni profilaxist végeztek. A harmadik hölgyet 2015. január 21-én fogadták be az intézménybe, azonban a látogatás második napján rosszul lett és kórházba szállították. A férjének beszámolója szerint vérzett az orra. A hölgy befogadásakor végzett orvosi vizsgálatáról szóló iratok szerint négy és fél hónapos terhes. Az orvosi dokumentációban szereplő utolsó bejegyzés szerint rendőri kísérettel a nőgyógyászati ambulanciára szállították. Az orrvérzésről nem történt említés. *A befogadásról szóló orvosi dokumentációkban szereplő adatok, valamint a fogvatartottak panaszai közötti ellentmondások okait utólag nem sikerült tisztázni. Miután a fogvatartottak elmondása szerint egészségi-, illetve lelkiállapotuk miatt – főként a szociális munkások részéről – több figyelemre és törődésre lenne szükségük, munkatársaim a panaszokra felhívták a MÖBEK vezetőjének figyelmét.*

A fogvatartottak elhelyezése és ellátása

A MÖBEK újonnan érkező lakóinak regisztrációja a szociális munkások feladata. Amennyiben az orvosi véleménye szerint a külföldi a közösségben elhelyezhető, a szociális munkások az anyanyelvén vagy az általa értett más nyelven a MÖBEK napirendjéről, a jogairól és kötelezettségeiről, a vele szemben alkalmazható kényszerítő eszközök alkalmazásának lehetőségéről, valamint a jogorvoslati jogáról tájékoztatják. Ezt követően a külföldinek átadják az őt megillető ellátások, illetve szolgáltatások igénybevételéhez szükséges, fényképes műanyag kártyát, ellátják őt evőeszközökkel, ágyneművel, tisztálkodási eszközökkel, a házirend általa értett nyelvű fordításával, és szükség esetén az évszaknak megfelelő ruházattal. A tisztálkodási eszközöket tartalmazó csomag szappant, sampont, fogkefét, fogkrémet, toalett-papírt és öblítőt tartalmaz. A csomagban sem borotvakrém, sem intimbetét nem található. A női fogvatartottak – kérésre – vattát kapnak. A befogadás során kiadott felszerelés, az írásbeli tájékoztató átvételéről, illetve a szóbeli tájékoztatásról jegyzőkönyv készül, amelynek egyik példányát a szociális munkás átadja a külföldinek, a másikat az intézmény a fogva tartott ügydossziájában tárolja. A tájékoztatók az intézmény lakószintjeinek folyosóin kifüggesztve, több nyelven is olvashatók. A szociális munkások a jegyzőkönyv aláírását követően a külföldit a számára kijelölt lakóhelyiségbe kísérik és megmutatják az ágyát. A lakóhelyiségekben személyenként legalább 15 négyzetméter légtérrel és 5 négyzetméter mozgásteret, a házastársak és a kiskorú gyermekkel rendelkező családok részére különálló – a családtagok számára is figyelemmel – legalább 8 négyzetméter mozgásteret magában foglaló lakóteret kell biztosítani.¹⁹

¹⁹ Lásd a menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. tv. végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. r. 36/D. § (1) a) pontját.

A menekültügyi őrizetben lévő személyek számára biztosítandó légtérre, illetve mozgástérre vonatkozó jogszabályi előírásoknak a MÖBEK valamennyi lakóhelyisége megfelelt. A vizsgálat ebben a tekintetben alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észlelt. Annak ellenére, hogy a 182 személy befogadására alkalmas intézményben mindössze 65 fogvatartott élt, volt olyan lakóhelyiség, amelyben egy háromgyermekes család, illetve egy másik, gyermektelen házaspár volt elszállásolva. Arról, hogy a jogszabályi rendelkezés figyelmen kívül hagyását milyen körülmények indokolták, a MÖBEK munkatársai nem tudtak elfogadható magyarázatot adni.

A MÖBEK a kisgyermekes család, valamint a gyermektelen házaspár közös hálókörnyékben történő elszállásolásával, figyelmen kívül hagyta a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 3. § (8) bekezdésének azon rendelkezését, amely szerint a „családok, illetve házastársak számára a családi együttélés alapvető feltételeinek megfelelő, elkülönített lakóteret kell biztosítani”.

A fogvatartott menedékkérők számára naponta legalább 10900 joule energiatartalmú ételt kell biztosítani.²⁰ Miután a fogvatartottak túlnyomó többsége muszlim vallású, az intézmény lakói kizárólag sertéshús-mentes élelmiszert kapnak. A MÖBEK a fogvatartott felnőttek számára naponta háromszor, a várandós és a kisgyermekes anyáknak, valamint kiskorúaknak naponta egy liter tejet, gyümölcsöt, illetve, ha egészségügyi okból indokolt, azzal egyenértékű más élelmiszert biztosít. A külföldiek számára ebédre kizárólag főtt ételt osztanak. *A látogatócsoport tagjai a látogatás mindkét napján a fogvatartottak számára kiosztott ebédet fogyasztották, amelynek mennyiségét is minőségét is megfelelőnek találták. A vizsgálat a nagykorú fogvatartottak élelmezése kapcsán alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észlelt.*

A MÖBEK helyiségeit, a lakóhelyiségek kivételével, egy, az intézménnyel szerződéses viszonyban álló vállalkozás takarítja. A lakóhelyiségek tisztántartása az ott élő külföldiek feladata. Az ehhez szükséges takarítóeszközöket, valamint a tisztítószereket a MÖBEK biztosítja. Az ágyneműt a szociális munkások kéthetente cserélik, azok mosatása központilag történik. Ruházatuk tisztántartásáról a fogvatartottak gondoskodtak. A külföldiek mosószert, valamint lavórt a szolgálatban lévő szociális munkásoktól kérhettek. Mosni a zuhanyzó előterében található mosdókagylóknál lehetett, de igény esetén, a szociális munkásoktól mosdótálat is kérhettek. Annak ellenére, hogy az intézményben 3-4 gyermekes családok is tartózkodtak, a külföldieknek a lakószinten lévő mosókonyháról nem is hallottak. Állításukat megerősíti, hogy munkatársaimnak a MÖBEK helyiségeinek megtekintésekor közel negyed óra hosszat kellett várakozniuk arra, hogy a személyzet a helyiség kulcsát előkerítse. A takarítatlan, szemmel láthatóan hosszú ideje használaton kívül lévő mosókonyhában egy forgótárcsás mosógép és egy centrifuga állt.

A családok a frissen mosott ruhát, a lakóhelyiségek bútorzatán, a fűtőtesteken, illetve az ablakok kinyitását korlátozó fém rudakon voltak kénytelenek szárítani. A csak résznyire nyitható ablakok miatt a lakószobákat nem lehetett megfelelően szellőztetni. A száradó ruhákból távozó nedvesség hatására a lakószobák oxigénhiányos levegője erősen párás is volt. Az említett helyzetben a mosókonyha, különösen a centrifuga használata, jelentősen javíthatná a kisgyermekes családok fogva tartásának körülményeit.

A férfi fogvatartottak naponta egyszer – 21 órától kezdődően – egy óra időtartamban, a fegyveres biztonsági őrök felügyelete alatt borotválkozhattak. A meghallgatott férfiak szinte kivétel nélkül kifogásolták, hogy a befogadaskor átvett, tisztálkodási eszközöket tartalmazó csomagban sem borotvahab, sem borotvakrém nem volt.

²⁰ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 9. § (1) bekezdését.

Borotvakrém hiányában, egyesek nem borotválkoztak, míg mások a társaiktól voltak kénytelenek kölcsönkérni. Többen sérelmezték, hogy befogadáskor az örök a borotváikat elvették, így esténként a szociális munkások által kiosztott, egyszer használatos, műanyag borotvákat kénytelenek használni. A szociális munkások a borotválkozást követően borotvákat összeszedik, majd a következő napon ismét kiosztják azokat. A külföldiek állítása szerint miután nincs lehetőségük arra, hogy az általuk használt borotvát magukhoz vegyék, vagy megjelöljék, fennáll az esélye, hogy következő alkalommal egy másvalaki által használt eszközzel lesznek kénytelenek borotválkozni.

A MÖBEK őrszemélyzete a fogvatartottak borotvahasználattal kapcsolatos sérelmeire azt válaszolta, hogy befogadáskor a külföldiek borotváit biztonsági okokból veszik el. Az említett gyakorlat egyrészt meglepő, hiszen nem hajtógáz üzemű borotvahabot, eldobható fejű vagy egyszer használatos borotvát, illetve engedéllyel villanyborotvát, még az előzetes letartóztatásban lévő személyek, sőt a jogerős szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek is maguknál tarthatják.²¹ Másrészt közegészségügyi szempontból is elfogadhatatlan, hogy a fogvatartottak nem a kizárólagos használatukban lévő eszközzel borotválkoznak.

A MÖBEK lakói az éjszakai pihenő alatt – este 11 és másnap reggel 6 óra között – kötelesek a lakóhelyiségben tartózkodni, azonban az ivóvízhez és az illemhelyekhez ilyenkor is korlátozás nélkül hozzáférnek. A lakószint további részeit, így az étkezésre, tisztálkodására, valamint a foglalkoztatásukra szolgáló helyiségeket a napirendben foglaltak szerint használhatják. A szabadlevegőn tartózkodásukat biztosító sétálóudvarra – az éjszakai pihenőidőt kivéve – bármikor kimehetnek és ott, a szolgálatot teljesítő 2 fegyveres biztonsági őr felügyelete alatt, tetszőleges ideig tartózkodhatnak. A férfi fogvatartottak a nap legnagyobb részében az épületben tartózkodtak. Általában egymás közt beszélgettek, kártyázással, dohányzással töltötték az időt. A cigarettákat a fegyveres biztonsági őrök gyűjtötték meg számukra. Feszültséget okozott, hogy néhány férfinak elfogyott a cigarettája és a vásárlásokért felelős szociális munkás a látogatás első napján éppen szabadságon volt. Kellemetlenül érte őket, hogy a pénteken megrendelt árut csak kedden tudják majd átvenni. A külföldiek az általuk megrendelt és az intézmény dolgozói által beszerzett árukról részletes elszámolást kapnak. Néhányan sérelmezték, hogy a vásárlásokat a letétbe helyezett eurójuk terhére kell finanszírozniuk, azonban a visszajáró pénzt forintban kapják meg, így a számlát nem tudják értelmezni. A nők általában a lakószobákban maradtak, ahol takarítottak, mostak, esetleg a gyerekekkel foglalkoztak. Sokan panaszkodtak, hogy a MÖBEK szociális munkásai a felnőttek számára semmiféle programot nem szerveznek, így az egész napos tétlenség következtében az őrizetet nem csak fizikailag, hanem pszichésen is rosszul viselik. Többen is említették, hogy a nyírbátori fogva tartásuk idején az ottani szociális munkások nem csak női, vagy gyermekprogramokat, hanem szabadlevegős elfoglaltságot is szerveztek számukra, így a bezártság kevésbé megterhelő volt.

A MÖBEK közösségi helyiségben lévő televízió kizárólag arab nyelvű csatornákat lehetett fogni, így a külföldiek nem csak a hazai, hanem az európai hírekről sem értesültek. Érdemi elfoglaltságot a napi harminc perc internet használat jelentette, amelyre előzetesen egyeztetett időpontban, írásosbeli jelentkezés alapján, 2 fegyveres biztonsági őr jelenlétében volt lehetőség. A fogva tartottak állítása szerint a számítógépek nagyon lassúak és gyakran az internetkapcsolat is akadozik. A számítógép használati idő közel fele azzal telik, hogy a távol lévő családtagjaikkal kapcsolatba lépnek. Miután a MÖBEK területén található nyilvános telefonkészülék használatához szükséges telefonkártyát túlságosan drágának találták, a híváskezdeményezés helyett a hozzátartozóikat kéri arra, hogy hívják fel őket.

²¹ Lásd a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 1. mellékletének 1.9. pontját.

A MÖBEK napirendje szerint a fogvatartottak az intézmény által biztosított közművelődési és szabadidős lehetőségeket reggel 6 és este 11 óra között jogosultak igénybe venni. A fogvatartottak szabadidejének hasznos eltöltését biztosító közösségi programok szervezése a szociális munkások feladata.²²

Sem a 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet, sem a főigazgató 17/2013. számú intézkedése, sem a MÖBEK napirendje nem rendelkeznek azonban arról, hogy a szociális munkások a felnőtt fogvatartottak számára milyen gyakran, milyen időtartamban, milyen foglalkoztatást kötelesek biztosítani. Az említett hiányosság lehet az oka annak, hogy a szociális munkások nem tudtak olyan dokumentációt mutatni, amelyből kiderült volna, hogy a felnőttek számára a hét melyik napjára, milyen programot terveznek és annak megszervezéséért, illetve lebonyolításért melyikük a felelős.

A szociális munkások a külföldiek napi elfoglaltságát érintő kérdésekre azt válaszolták, hogy többnyire asztaliteniszeznek. Ezzel szemben, munkatársaim a MÖBEK területén mindössze két pingpongasztalt is láttak: az egyiket az udvaron letakarva, a másikat az elkülönítő helyiségben²³ elzárva. A látogatás két napja alatt egyiket sem használta senki.

Az őrizetben lévő kiskorúak ellátása és foglalkoztatása

Az átdolgozott befogadási irányelv 21. cikkére figyelemmel, mely szerint a „tagállamok ezen irányelv végrehajtására hozott nemzeti jogukban figyelembe veszik az olyan kiszolgáltatott személyek helyzetét, mint a kiskorúak,” munkatársaim a MÖBEK területén fogva tartott gyermekek ellátásának és foglalkoztatásának körülményeit fokozott figyelemmel vizsgálták. A látogatáskor a fogva tartott 65 külföldi között **26 kiskorú** – köztük egy másfél éves Down-szindrómás gyermek – volt.

Az intézmény a gyermekek számára napi ötszöri étkezést²⁴ biztosít, amelynek szétosztása a szociális munkások feladata. A családok a csecsemők számára gyermektápszer, vagy bébiételt kaptak. A tápszer elkészítéséhez szükséges forró vizet is a szociális munkásoktól lehetett kérni. A többi gyermek, a napi háromszori főétkezéskor ugyanazt az ételmet kapja, amit a felnőttek. A családok a kiskorú gyermekeiknek járó tízórait a reggelivel, az uzsonnával az ebéddel együtt kapják meg. Ez a gyakorlat állhat a fogvatartottak azon sérelmének hátterében, mely szerint a folyosón kifüggesztett tájékoztatóval szemben naponta csak háromszor és nem ötször van étkezés. A szülők véleménye szerint gyermekeik sokkal kevesebb tejterméket és gyümölcsöt kapnak, mint amennyire az egészséges fejlődésük érdekében szükségük lenne.

Néhány külföldi sérelmezte, hogy szívesen vásárolna tejet a gyermekei számára, azonban a lakószobájukban nincs hűtőszekrény, így azt nem tudták megfelelően tárolni. Az egyik házaspár arra panaszkodott, hogy gyermekeik a közel kéthetes fogva tartás alatt jelentősen lefogytak.

Munkatársaim az orvosi rendelő mérlegén a család mindhárom gyermekét lemérték, majd az általuk megállapított súlyukat összehasonlították azokkal az értékekkel, amelyeket a szakasszisztensek a család befogadásakor mértek. A gyermekek befogadás kori súlya megegyezett azzal, amelyet munkatársaim a látogatáskor mértek.

Munkatársaim a látogatás mindkét napján azt tapasztalták, hogy a szociális munkások a napi étlapon szereplő, a fogvatartott kiskorúakat megillető gyümölcsöt vagy tejterméket, tízórai vagy uzsonna formájában kiadják. A vizsgálat ebben a tekintetben alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észlelt.

²² Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI.28.) BM r. 8. §-t.

²³ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról sz. 29/2013.(VI.28.) BM r. 7.§ (3)-t.

²⁴ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról sz. 29/2013.(VI.28.) BM r. 9.§ (1)-t.

A gyermek jogairól szóló ENSZ egyezmény értelmében, a részes államok hatóságainak alapvető kötelezettsége, hogy „a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak”.²⁵ Ezzel szemben a MÖBEK lakóhelyiségeiben nem csak hűtőszekrény nem volt, de az intézmény sem gyermekágygal, sem etetőszékkel, sem a kiskorúak magasságához igazodó mosdókagylóval és illemhellyel, de még éjjeli edénnyel sem rendelkezett. A kisgyermekes anyák jelezték, hogy a 2 évnél fiatalabb gyermekeiket megillető, napi három darab nadrágpelenka nem elegendő. Az egyik anya arra panaszkodott, hogy az említett életkornál idősebb, korábban szobatiszta gyermeke éjszakánként ágyba vizek, azonban neki már nem jár pelenka. A kifogásokra a szociális munkások azt válaszolták, hogy a külföldiek a gyermekeik után járó nadrágpelenkák mennyiségét – szükség esetén – a saját költségükre kiegészíthetik.

Annak ellenére, hogy a MÖBEK 2014. szeptember 8-tól kezdődően főként kisgyermekes családok menekültügyi őrizetének végrehajtására szolgál, sem a vonatkozó jogszabályok, sem a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal főigazgatójának 17/2013. számú intézkedése nem rendelkeznek arról, hogy az intézménynek a fogvatartott kiskorúak „életkorának megfelelő szükségletei” figyelembe vétele érdekében, milyen felszereléssel kell rendelkeznie.²⁶ Az említett hiányosság az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdésében biztosított, gyermeki jogokkal összefüggő visszasságot eredményez.

A menekültügyi őrizetben lévő, tanköteles életkorú kiskorú fejlettségi szintjének megfelelő oktatás biztosítása érdekében a MÖBEK vezetője haladéktalanul értesíti a Klebelsberg Intézményfenntartó Központnak a menekültügyi őrzött befogadó központ helye szerint illetékes tankerületét.²⁷

A látogatás idején a tanköteles életkorban lévő kiskorúak oktatását a debreceni Csapókerti Általános Iskola pedagógusai végezték, akik heti 1-1 órában, a 6-11 éves és a 12-16 éves gyermekek számára tartottak foglalkozásokat. A program mind a gyermekek, mind a szülők körében népszerű volt. A vizsgálat az iskolaköteles életkorban lévő gyermekek közoktatáshoz való hozzáférése tekintetében alapvető joggal összefüggő visszasságot nem észlelt.

Az átdolgozott befogadási irányelv 11. cikkének (2) bekezdése szerint a kiskorúak őrizetben tartása során „biztosítani kell számukra a szabadidős tevékenységekben történő részvétel lehetőségét, ideértve a koruknak megfelelő játékokat és szabadidős tevékenységeket.” Az említett tevékenységek körében a menekültügyi őrizetben lévő kiskorú számára biztosítani kell a korának és fejlettségének megfelelő „szabadidős tevékenységhez szükséges feltételeket, illetve eszközöket, így különösen játszószooba használatát, gyermekpedagógus vagy speciálisan képzett szociális gondozó által nyújtott foglalkoztatást”.²⁸

A MÖBEK napirendje szerint az intézményben naponta kétszer, 9.30-tól 11.30-ig majd 14 órától 16 óráig vannak gyermekfoglalkoztató programok. A megkérdezett szociális munkások gyermekfoglalkoztató programként a játszószobában található – rajzolásra, színezésre, bábozásra alkalmas – eszközök használata mellett, a sorjátékokat, közös éneklést, verselést említették.

²⁵ Lásd a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 37. cikk c) pontját.

²⁶ A kisgyermekes családok fogva tartásának körülményei kapcsán lásd az Emberi Jogok Európai Bírósága Popov kontra Franciaország ügyben hozott ítéletének 93. pontját.

²⁷ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 18. § (2) bekezdésének második mondatát.

²⁸ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 18. § (2) bekezdésének első mondatát.

Mindössze egyetlen szociális munkás említette, hogy a foglalkozásait igyekszik tervszerűen felépíteni. Szabadlevegős programokról szó sem esett. Annak ellenére, hogy a 18 szociális munkás közül 10 kifejezetten kiskorúak foglalkozásra szóló szakképzettséggel – pedagógus, óvónő (óvodapedagógus), gyógypedagógus – rendelkezett, a látogatás első napján a délelőtti gyermekfoglalkoztatást az egyik, gyógypedagógiai asszisztens végzettséggel rendelkező, közfoglalkoztatott hölgy (a továbbiakban: gyógypedagógiai asszisztens) tartotta.

A szociális munkások a látogatás mindkét napján, kizárólag a gyermekfoglalkoztatások idejére nyitották ki a játszósobát. A téglalap alakú, lakószoba méretű, világos helyiségben négy-négy hosszú asztalon, illetve padon kívül, két műanyag szék volt. Ezek a sarokban álltak. A szoba egyik falán gyermekrajzok voltak. A játékokat, könyveket, színező füzeteket, írószereket, plüssállatokat, puzzle, illetve az egyéb készségfejlesztő játékokat, kártyajátékokat négy nagy papírdobozban tárolták. A játékok és a rajzeszközök Békéscsabáról érkeznek, de az intézmény adományokat is elfogad. A gyermekek a játszósobából nem vihetnek ki játékot. A lakóhelyiségbe csak valamely gyerekek betegsége esetén, valamely adományból származó, többnyire plüssállatot lehet bevinni, amelyet később nem kell visszaadni. Ezeket a gyermekek megtarthatják, illetve távozáskor magukkal vihetik.

A munkatársaim által a látogatás második napján megfigyelt, fél tízkor kezdődő gyermekfoglalkoztatás kezdetén 13 gyermek – 5 fiú és 8 lány – volt a játszósobában. A padlót szőnyeg fedte, ezért az érkezők belépés előtt levették a cipőjüket. A két órás program alatt volt, aki kiment majd kis idő múlva visszajött. A legtöbb, 18 gyermek, tíz és tizenegy óra között volt a teremben. A program legfiatalabb résztvevője egyéves, a legidősebb 15 éves volt, de többségükben az 5 és 10 év közötti korosztályba tartoztak. A foglalkozás végére 13 gyermek maradt. A gyermekfoglalkozás két férfi fegyveres biztonsági őr jelenlétében zajlott. A program elején egyikük a sarokban lévő műanyag széken ült. Ő nem vette le a cipőjét. A másik az ajtóból figyelt. Rövid idő elteltével a játszósobában tartózkodó fegyveres biztonsági őr is kiment a helyiségből, majd mindketten az ajtóból figyelték, hogy mi történik odabent.

Kezdetben a gyermekek többsége rajzolt, vagy előre nyomtatott ábrákat színezt. Később az elkészült műveket kitűzték a falra. Néhány gyermek keményfedeles képeskönyveket nézegetett, mások plüssállatokkal játszottak. Volt olyan gyermek, aki keményfedeles könyvekből várat épített. A könyvek, foglalkoztató füzetek, gyermekújságok magyar nyelven íródtak, csupán egyetlen, angol nyelvű mesekönyv volt köztük. Később a szociális munkás hat, körben ülő gyermekkel labdázott, miközben igyekeztek egymás keresztnévét megtanulni. Később néhány gyermek a gyógypedagógiai asszisztens vezetésével énekelt és verseket mondott. A résztvevők egymás után kiálltak és valamely, albán nyelvű éneket, verset adtak elő, amelyet a többiek tapssal jutalmaztak. Később a szociális munkás körjátékot kezdeményezett és elkezdett magyarul énekelni. A gyermekek a dalt nem ismerték, ezért albánul kezdtek énekelni. Szemmel láthatóan élvezték a foglalkozást. A program alatt néhány anya pár percre bejött a játszósobába megnézni a gyermekét, mások csak bekukkantottak, hogy lássák minden rendben zajlik-e. Egy óra elteltével, a szociális munkást egy másik szociális munkás váltotta, a gyógypedagógiai asszisztens maradt. A szociális munkások a foglalkozás során néhány szót németül és angolul szóltak a gyermekekhez, illetve gesztikulálva kommunikáltak velük. Albánul egyikük sem beszélt.

A MÖBEK udvarán sem játszótér, sem futballpálya nincsen, ráadásul a szülők állítása szerint a szociális munkások a gyermekeik számára semmiféle szabadterei programot, még sétát sem szerveznek. A látogatáskor a több napja tartó esős idő következtében a sétálóudvar erősen sáros volt. Miután a vizes talajon sem fű, sem másfajta borítás, például közúzalék sem volt, a terület még rövidebb sétára sem volt alkalmas. Munkatársaim a MÖBEK raktárában érintetlen csomagolásban lévő labdákat is láttak.

Remélhető, hogy a jó idő beköszöntével, a fogvatartottak majd azokat is használhatják.

A szociális munkások beszámolóí szerint mióta családok élnek az intézményben, nincsenek konfliktusok. A fogvatartottak sem a szociális munkások, sem az örök felé nem jelzik az elégedetlenségüket, és a családok egymás közötti vitái sem jellemzőek. A látogató csoport megfigyelései szerint szüleik fenyegetett helyzetét még az egészen kicsi gyermekek is átérezték, amelyet a rácsok, valamint a fegyveres biztonsági örök folyamatos jelenléte számukra is egyértelműen demonstrált. Megfontolandó, hogy a férfi fegyveres biztonsági örök folyamatos jelenlétét legalább a gyermekfoglalkoztatások idején mellőzni kellene. Amennyiben a játszószoza folyamatos felügyeletét őrszembiztonsági szempontok indokolják, akkor a feladatot kamerák segítségével, esetleg az őrszemélyzet női tagjainak bevonásával kellene ellátni. Valószínűsíthető, hogy ezeket a gyerekeket a fogva tartás okozta stresszen túlmenően, az utóbbi időben számos veszteség is érte, amelynek a következtében jó magaviseletükkel igyekeztek a szülők elvárásainak minél inkább megfelelni. A jól megtervezett gyermekfoglalkozások keretében biztosított, önfeledt játék varázsával a fogva tartás okozta rendkívüli helyzetből legalább átmenetileg meg kellene próbálni kiszakítani őket.

Ezzel szemben, a szociális munkások a gyermekfoglalkoztatások kapcsán sem tudtak olyan dokumentációt mutatni, amelyből kiderült volna, hogy a hét napjain esedékes gyermekfoglalkoztatásokat melyikük tartja és arra milyen programot tervez. A szociális munkásoknak a gyermekekben lévő feszültség átmeneti oldása, különösen a fogva tartás okozta stresszhelyzettel való megküzdésük segítése érdekében, a kiskorúak foglalkoztatásának tervezésére és lebonyolítására a tapasztaltaknál lényegesen nagyobb figyelmet kellene fordítaniuk.

A fogvatartottak elkülönítése

A látogatócsoport a MÖBEK azon fogvatartottak elhelyezésére szolgáló helyiségeit is megtekintette, akiket a többiektől valamilyen okból elkülönítenek. A menekültügyi őrizetben lévő külföldiek intézményen belüli elkülönítésének legfontosabb következménye, hogy a fogva tartás miatt amúgy is korlátozott jogait tovább szűkíti. Tekintettel arra, hogy az elkülönítés lényegét jelentő, további korlátozások nem a fogva tartás tényéből erednek, azokat külön indokolni szükséges. A látogatás idején az intézményben tartózkodó külföldieket egészségügyi okból,²⁹ vagy rendbontás miatt³⁰ lehetett elkülöníteni.

A menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 3. § (1) bekezdése szerint a menekültügyi őrizetben lévő személy „csak előzetes orvosi vizsgálat után, a vizsgálatot végző orvos írásbeli egyetértése alapján helyezhető el közösségben.” A látogatáskor a rendelési időn kívül érkező, menekültügyi őrizetben lévő külföldiek befogadásuk részét képező orvosi vizsgálatra általában az egészségügyi szolgálat két, az épület földszintjén található helyiségében várokoztak. Nagyobb számú érkező esetén megesik, hogy az őrség a látogatók fogadására, esetleg a rendbontást elkövető fogvatartottak elkülönítésére szolgáló helyiségekben is a befogadásra várokozó külföldieket volt kénytelen elhelyezni. Az őrszemélyzet a befogadásra várokozó külföldiek elhelyezésére szolgáló helyiségek ajtaját bezárja. Amennyiben a benntartózkodók közül valaki a folyosóról nyíló illemlhelyre szeretne kimenni, vagy más kérése lenne, azt kopogással jelzi. Szükség esetén, a fegyveres biztonsági ör a zárt ajtó mögött várokozó külföldit az illemlhelyre, majd onnan visszakíséri.

²⁹ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 3. § (2) bekezdését.

³⁰ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 7. § (3) bekezdését.

Annak ellenére, hogy az orvosi vizsgálatra várakozók nem csak az illemhelyekhez, hanem a MÖBEK által nyújtott további ellátásokhoz, illetve szolgáltatásokhoz sem tudnak maradéktalanul hozzáférni, jelenleg nincs jogszabályi rendelkezés arról, hogy az intézmény a menekültügyi őrizetben lévő álló külföldit az érkezésétől számított mennyi időn belül köteles befogadni. Jogszabályban előírt határidő hiányában a befogadást megelőző egészségügyi elkülönítés időtartama nem számon kérhető. Jelenleg semmiféle jogi garancia sincs arra, hogy a péntek délután érkező kisgyermekes család a befogadásuk feltételét jelentő orvosi vizsgálatra nem hétfő délelőttig lesz kénytelen az egészségügyi elkülönítőben várakozni. Eltérő rendelkezés hiányában a befogadásra várakozó külföldi valamennyi, a MÖBEK által nyújtott ellátásra és szolgáltatásra a már befogadott menedékkérőkkel azonos módon jogosult, ezért számára, a megfelelő higiénés állapotban lévő illemhelyhez való korlátozás mentes hozzáférést napszaktól függetlenül, vagyis az orvosi vizsgálatra várakozás ideje alatt is, biztosítani szükséges.³¹

A menekültügyi őrizet végrehajtására kijelölt intézménybe történő befogadásra várakozó, valamint a már befogadott külföldiek számára hozzáférhető ellátások, illetve szolgáltatások közötti különbség az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében előírt, hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszásságot eredményez.

A menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 7. § (3) bekezdése alapján, ha a külföldi a „menekültügyi őrzött befogadó központ rendjének megszegésével saját és mások testi épségét veszélyezteti, az egészségügyi szakszemélyzet előzetes véleményének figyelembevételével – a szükséges ideig, de legfeljebb 24 óra időtartamra – a menekültügyi őrzött befogadó központ elkülönítő helyiségében helyezhető el.”

Miután az elkülönítő helyiségében tartózkodó külföldi a többi fogvatartottal nem érintkezhet, az intézkedés magánzárkászerű őrzési körülményeket eredményez. Annak ellenére, hogy a CPT a kiskorúak magánzárkára emlékeztető körülmények közötti elhelyezését kifejezetten aggályosnak ítélte,³² semmiféle jogszabályi rendelkezés sincs arról, hogy a menekültügyi őrizetben lévő külföldi rendbontás miatti elkülönítését valamennyi fogvatartottal szemben, vagy csak meghatározott életkor felett lehet elrendelni. A hatályos jogszabály mindössze arról rendelkezik, hogy a fogvatartottat az elkülönítés indokáról az anyanyelvén vagy az általa értett nyelven haladéktalanul tájékoztatni kell.³³ Az elkülönítés időtartamát illetően a jogszabály úgy rendelkezik, hogy a rendbontást elkövető külföldit „a szükséges ideig, de legfeljebb 24 óra időtartamra” lehet a MÖBEK elkülönítő helyiségében elhelyezni. Amennyiben az „intézkedés alapjául szolgáló körülmény megszűnt,” az elkülönített külföldit, „orvosi vizsgálatot követően a közösségbe visszahelyezik”.³⁴

A súlyos, magánzárkászerű őrzést eredményező jogkorlátozás ellenére, nincs jogszabályi rendelkezés arról, hogy a rendbontók elkülönítésének elrendelése, valamint a „szükséges idő” hosszáról ki jogosult dönteni és azt milyen módon kell dokumentálni. Annak ellenére, hogy a MÖBEK lakóinak ellátását végző házi orvos munkanapokon 8.30 és 10.30 között rendel, az őrség tagjai nem tudtak megmondani, hogy őt az elkülönítő helyiségben tartózkodó külföldi közösségbe történő visszahelyezéséhez szükséges vizsgálat céljából, más időpontban is behívják-e.

³¹ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 7. § (1) bekezdését.

³² Lásd a CPT 9. általános jelentésének 35. pontját.

³³ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 7. § (3) bekezdésének második mondatát.

³⁴ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 7. § (3) bekezdésének negyedik mondatát.

Az elkülönítő helyiségben történő elhelyezés eljárási szabályain túlmenően, semmiféle jogszabály nem rendelkezik arról, hogy a MÖBEK a rendbontók számára, az elkülönítés idejére milyen elhelyezési körülményeket köteles biztosítani. Nem tudni, hogy elkülönítő helyiséget hogyan kell kialakítani, milyen méretűnek kell lennie és azt milyen berendezéssel és felszereléssel kell ellátni. A látogatáskor a MÖBEK két elkülönítójét elválasztó, 1 cm átmérőjű, egymástól 7-8 cm távolságban lévő, gömbacél rácsok között egy felnőtt ember kézfeje, illetve akár alkarja átfért, így nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy az ott tartózkodó fogvatartottak akár önmagukban, akár egymásban kárt tegyenek. Az irányadó jogszabály szerint az elkülönítés időtartama alatt a fogva tartott egészségi állapotát a menekültügyi őrzött befogadó központ egészségügyi szakszemélyzete folyamatosan ellenőrzi.³⁵ Bár a CPT ajánlása szerint a magánzárkaszzerű őrzés esetén a fogvatartott számára biztosítani kell, hogy az őrszeméllyel kommunikálhasson,³⁶ a MÖBEK elkülönítő helyiségeiben nem csak bútorzat, hanem még egy pánikgomb sem volt. Azon túlmenően, hogy a látogatáskor a MÖBEK két, elkülönítője emberi tartózkodásra alkalmatlan állapotban volt, az őrség megkérdezett tagjai még abban a kérdésben is bizonytalanok voltak, hogy valamely fogvatartott elkülönítő helyiségben tartózkodása esetén kell-e folyamatos őrzést biztosítaniuk. Arról sem sikerült információt szereznünk, hogy mi történik olyankor, ha az elkülönítő helyiségben tartózkodó személy, éhes, szomjas, fázik, az illemhelyre kell mennie, esetleg rosszul érzi magát.

A magánzárkaszzerű őrzést eredményező körülményekre figyelemmel, a MÖBEK rendjének megszegése miatt alkalmazott elkülönítés elrendelésére vonatkozó eljárási szabályok, valamint az elkülönített személy elhelyezési körülményeire vonatkozó előírások hiánya veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében szereplő, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

Összefoglalás

A látogatáskor a 182 férőhelyes MÖBEK-ben 65 fogvatartott élt. Munkatársaim a kétnapos látogatás során valamennyi, fogvatartott külföldivel találkoztak. Azon külföldiek esetében, akik életkoruknál fogva nem voltak képesek arra, hogy a fogva tartással kapcsolatos tapasztalataikról beszámoljanak, az elhelyezési körülményeket vizsgálták. A fogvatartottak beszámolóit szerint az őrszemélyzet jóindulattal, humánusan bánt velük. Annak ellenére, hogy a MÖBEK őrszemélyzetének formaruhás, kézbilincsel, rendőrbottal és könnygáz spray-vel felszerelt tagjai mindenhol, még a játszósobában szervezett gyermekfoglalkoztatáson is jelen voltak, sem bántalmazásra, sem sértő vagy udvariatlan megjegyzésekre nem panaszkodott senki. Ennek ellenére azok a munkatársaim által is tapasztalt körülmények, mely szerint egy-egy kisgyermekes családot négy-öt férfi fegyveres biztonsági őr kísért orvosi vizsgálatra, hogy a játszósoba vagy a sétálóudvar kijárata előtt az őrszemélyzet akár tíz tagja is összegyűlik, megfélemlíti a fogvatartottakat.

A MÖBEK a lakóhelyiségekben személyenként legalább 15 négyzetméter légteret és 5 négyzetméter mozgásteret, a házastársak és a kiskorú gyermekkel rendelkező családok részére különálló – a családtagok számára is figyelemmel – legalább 8 négyzetméter mozgásteret magában foglaló lakóteret a fogvatartottak többsége számára biztosította.³⁷ *A személyzet egyetlen esetben nem tudott elfogadható magyarázatot adni arra, hogy a félig üres intézményben egy kisgyermekes családot és egy gyermektelen házaspárt miért kellett közös lakószobában elhelyezni.*

³⁵ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 7. § (3) bekezdésének harmadik mondatát.

³⁶ A magánzárkakkal kapcsolatos tárgyi feltételeket érintő elvárásokról lásd a CPT 21. általános jelentésének 58-60. pontjait.

³⁷ Lásd a menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet 36/D. § (1) bekezdésének a) pontját.

Elfogadhatatlan, hogy a MÖBEK területére belépő fogvatartott ruházatának átvizsgálását nem vele azonos nemű fegyveres biztonsági őr végzi. Ugyancsak elfogadhatatlan, hogy befogadás részét képező orvosi vizsgálatot megelőzően a női fogvatartott egy férfi fegyveres biztonsági őr, illetve a felnőtt fogvatartott az ellenkező nemű kiskorú gyermekei előtt legyen kénytelen meztelenre vetkőzni, és az is, hogy az őrszemélyzet ellenkező nemű tagjának jelenlétét az orvosi vizsgálat alatt kénytelen eltűníteni. *Miután valamennyi, felsorolt bánásmód alkalmas arra, hogy az érintett személyben szégyenérzetet keltsen, azok az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében tilalmazott megalázó bánásmóddal összefüggő visszasságot okoznak.*

A fogvatartottak emberi méltóságát figyelmen kívül hagyó gyakorlat egyik oka, hogy – a rendőrségről szóló törvénytől eltérően – a vonatkozó szabályozás, különösen a fegyveres biztonsági őrségről, a természetvédelmi és mezeti őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. törvény nem rendelkezik arról, hogy a kifogásolt intézkedéseket kizárólag a külföldivel azonos nemű fegyveres biztonsági őr végezheti. A másik ok, hogy miközben a menekültügyi őrizetben lévő családtagokat együtt kell fogva tartani, a vonatkozó jogszabályok nem rendelkeznek arról sem, hogy a fogvatartottak nemi összetételét akár az őrszemélyzet tagjainak kiválasztásakor, akár a szolgálati idejük megszervezésekor figyelembe kellene venni. Miközben a MÖBEK területén fogvatartott 65 külföldi csaknem fele nő volt, addig 179 fős őrszemélyzetben mindössze 8 nő teljesített szolgálatot, vagyis arányuk nem érte el az öt százalékot. Ebben a helyzetben képtelenség olyan szolgálati beosztást készíteni, amely biztosítaná, hogy a női fogvatartottakat érintő intézkedéseket, illetve a velük kapcsolatos kísérési feladatokat az őrszemélyzet azonos nemű tagjai végezzék. Az említett elvárás gyakorlati érvényesüléséhez az őrszemélyzetben a nők arányát legalább harminc százalékra kellene növelni.

A látogatás idején a MÖBEK-ben fogvatartott külföldieket egészségügyi okból,³⁸ vagy rendbontás³⁹ miatt lehetett elkülöníteni. A külföldiek intézményen belüli elkülönítésének alapjogi relevanciája, hogy az intézkedés a fogva tartás miatt amúgy is korlátozott jogait tovább szűkíti. Jelenleg nincs jogszabályi rendelkezés arról, hogy a MÖBEK a menekültügyi őrizetben lévő álló külföldit az érkezésétől számított mennyi időn belül köteles befogadni, így az egészségügyi elkülönítésből eredő jogkorlátozás időtartama nem számon kérhető. Miután a rendbontás miatt elkülönített külföldi a többi fogvatartottal nem érintkezhet, ez az intézkedés magánzárkászerű őrzési körülményeket eredményez.

A súlyos jogkorlátozás ellenére sincs jogszabályi rendelkezés arról, hogy a menekültügyi őrizetben lévő személy rendbontás miatti elkülönítését valamennyi fogva tartottal szemben, vagy csak meghatározott életkor felett lehet elrendelni. Nincs jogszabályi rendelkezés arról sem, hogy a rendbontók elkülönítését ki jogosult elrendelni, az elkülönítéshez „szükséges idő” hosszáról ki jogosult dönteni és az említett döntéseket milyen módon kell dokumentálni. Nem tudni, hogy a MÖBEK a rendbontók elkülönítésének idejére milyen elhelyezési körülményeket köteles biztosítani, így például az elkülönítő helyiséget hogyan kell kialakítani, milyen méretűnek kell lennie, azt milyen berendezéssel és felszereléssel kell ellátni, mi a teendő akkor, ha az elkülönített személy, éhes, szomjas, fázik, az illemhelyre kell mennie, esetleg rosszul érzi magát. A látogatáskor a MÖBEK elkülönítő helyisége emberi tartózkodásra alkalmatlan állapotban volt, amelyre nem jelenthet elfogadható magyarázatot, hogy ott már hónapok óta nem helyeztek el senkit.

³⁸ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 3. § (2) bekezdését.

³⁹ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 7. § (3) bekezdését.

A menekültügyi őrizetben lévő, rendbontást elkövető külföldiek elkülönítése esetén alkalmazandó részletszabályok hiánya veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében tilalmazott kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés érvényesülését.

A látogatáskor a MÖBEK-ben **26 kiskorú** fogvatartott – köztük egy másfél éves Down-szindrómás gyermek – volt, ezért az ő ellátásuk és foglalkoztatásuk körülményeit fokozott figyelemmel vizsgáltam. A látogatócsoport tagjainak megfigyelése szerint a szociális munkások a napi étlapon szereplő, a fogvatartott kiskorúakat megillető gyümölcsöt vagy tejterméket, tízórait vagy uzsonna formájában mindkét napon kiadják.

A tanköteles életkorban lévő kiskorúak oktatását a debreceni Csapókerti Általános Iskola pedagógusai végezték, akik heti 1-1 órában, a 6-11 éves és a 12-16 éves gyermekek számára tartottak foglalkozásokat. A program mind a gyermekek, mind a szülők körében népszerű volt. *A vizsgálat a fogvatartott kiskorúak élelmezése, valamint az iskolaköteles életkorban lévő gyermekek közoktatáshoz való hozzáférése tekintetében alapvető joggal összefüggő visszásságot nem észlelt.*

Bár a látogatáskor az intézményben csecsemőkorú fogvatartottak is éltek, a MÖBEK sem gyermekágygal, sem etetőszékkel, sem a kiskorúak magasságához igazodó illemhellyel, de még éjjeli edénnyel sem rendelkezett, és a 2 évnél fiatalabb gyermekeket megillető, napi három darab nadrágpelenka sem volt elegendő. *A fogvatartott kiskorúak „életkorának megfelelő szükségletei”⁴⁰ kielégítéséhez szükséges felszerelés hiánya az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdésében biztosított gyermeki jogokkal összefüggő visszásságot eredményez.*

A MÖBEK napirendje szerint a fogvatartottak az intézmény által biztosított közművelődési és szabadidős lehetőségeket reggel 6 és este 11 óra között jogosultak igénybe venni, amelyek szervezése a szociális munkások feladata.⁴¹

A MÖBEK 18 szociális munkása közül 7 pedagógus, 2 óvónő (óvodapedagógus), 2 művelődésszervező, 7 szociális munkás és 1 gyógypedagógus szakképzettséggel rendelkezett, vagyis mind létszámuk, mind szakképzettségük megfelelő volt ahhoz, hogy a 65 fogvatartott szakszerű foglalkoztatásáról gondoskodjanak.

Ezzel szemben sem a vonatkozó jogszabályok, sem a főigazgató 17/2013. számú intézkedése, sem a MÖBEK napirendje nem rendelkeznek arról, hogy a szociális munkások a felnőtt korú fogvatartottak számára milyen gyakran, milyen időtartamban, milyen foglalkoztatást kötelesek biztosítani.

A látogatáskor a férfi fogvatartottak a nap legnagyobb részében egymás közt beszélgettek, kártyázással, dohányzással töltötték az időt, míg a nők a lakószobákban maradtak, ahol takarítottak, mostak, esetleg a gyerekekkel foglalkoztak. Sokan panaszkodtak, hogy szervezett programok hiányában, illetve az egész napos tétlenség következtében az őrizetet nem csak fizikailag, hanem pszichésen is rosszul viselik. Többen is említették, hogy a nyírbátori fogva tartásuk idején az ottani szociális munkások nem csak férfi, női vagy gyermekprogramokat, hanem szabadlevegős elfoglaltságot is szerveztek számukra, így a bezártságot sokkal könnyebben viselték.

Annak ellenére, hogy a MÖBEK napirendje szerint az intézményben naponta kétszer 9.30-tól 11.30-ig, majd 14 órától 16 óráig vannak gyermekfoglalkoztató programok, a szociális munkások sem a felnőttek, sem a gyermekek kapcsán nem tudtak olyan dokumentációt mutatni, amelyből kiderült volna, hogy a hét melyik napjára milyen foglalkoztatást terveznek és annak megszervezéséért és lebonyolításáért melyikük a felelős.

⁴⁰ A kisgyermekes családok fogva tartásának körülményei kapcsán lásd az Emberi Jogok Európai Bírósága Popov kontra Franciaország ügyben hozott ítéletének 93. pontját.

⁴¹ Lásd a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 19. § c) pontját.

A látogatócsoport a fogvatartottak pszichés állapotát 7 nő és 7 férfi bevonásával vizsgálta. Az előzetesen összeállított kérdőív két alapvető forrása a poszt-traumatikus stressz szindróma DSM⁴² szerinti meghatározása⁴³, valamint I. A. Kira kumulatív stressz zavar (a továbbiakban: CTD) modellje⁴⁴ volt.

A pszichológiai állapot felmérésében résztvevő nők átlagban 28,7 évesek, a férfiak 33 évesek voltak. A személyek átlagéletkoruk 30,9 év volt. A vizsgálat adatai szerint a sorozatosan elszenvedett traumák a vizsgálatban részt vevő személyek életében már korábban is jelen voltak. Annak ellenére, hogy a MÖBEK legrégebbi lakója is legfeljebb két hete tartózkodott az intézményben, ennek az időszaknak is voltak pszichés nyomai. A nők CTD értékei magasabbak voltak, mint a férfiaké, ami arra utalhat, hogy a jelenlegi pszichés státuszukat sokkal nehezebbnek élik meg, illetve a megküzdési stratégiájuk is gyengébb. Mind a férfiak, mind a nők CTD értéke magas volt, ami azt jelzi, hogy a látogatás ideje alatt is szenvedést éltek meg. A vizsgált személyek döntő többsége rágta a körmét, néhányuknál a körömágyak is véresek voltak. Annak ellenére, hogy a felsorolt tünetek egyértelműen a pre-traumatikus jegyek erősödésére utalnak, az intézményben pszichológus nem dolgozik. A külföldiekben, különösen a gyermekekben felgyülemlett feszültség átmeneti oldása, az őrizetből eredő pszichés megterhelés elviselése érdekében a szociális munkásoknak a fogvatartottak jogszabályban előírt foglalkoztatásának tervezésére és lebonyolítására a látogatáskor tapasztaltaknál lényegesen nagyobb figyelmet kellene fordítaniuk.

Intézkedéseim

Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján az NMM felkéri az országos rendőrfőkapitányt, hogy a rendőrség őrzött szállásainak szolgálati szabályzatáról és a menekültügyi őrzött befogadó központokban végrehajtandó rendőrségi feladatokról szóló 21/2014. (VII. 4.) ORFK utasítás kiegészítésével intézkedjen annak érdekében, hogy

- a házaspárok, illetve kisgyermekes családok elhelyezésére kijelölt fogva tartási helyek őrszemélyzetében a nők aránya legalább a harminc százalékot elérje;
- a MÖBEK őrszemélyzete a rendbontás miatt elkülönített külföldiek folyamatosan őrizze;
- a fogvatartott külföldiek ruházatának átvizsgálását az őrszemélyzet azonos nemű tagja végezze;
- a befogadás részét képező orvosi vizsgálaton résztvevő, családtagok nemek szerint elkülönített helyiségekben vetkőzzenek;
- az őrszemélyzet az ellentétes nemű, meztelen családtagokat ne egymás jelenlétében kísérje orvosi az vizsgálatra,
- a fogvatartottak orvosi vizsgálatra kísérését, illetve a vizsgálat alatti őrzését az őrszemélyzet azonos nemű tagja végezze;
- a gyermekfoglalkozások felügyeletét az őrszemélyzet női tagjai végezzék.

Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján az NMM felkéri a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal főigazgatóját, hogy

- a 17/2013. számú intézkedésében rendelje el, hogy a MÖBEK területére érkező fogvatartott ruházatának átvizsgálását azonos nemű fegyveres biztonsági őr végezze;

⁴² Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) magyarul kb. Mentális rendellenességek körmeghatározó és statisztikai kézikönyve.

⁴³ American Psychiatric Association (1994). Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-IV. Washington, DC: American Psychiatric Association. *Wikipedia szócikk alapján*. Elérhető: http://en.wikipedia.org/wiki/Posttraumatic_stress_disorder (letöltve: 2015. február 4.)

⁴⁴ KIRA, Ibrahim Aref (2002): Torture Assessment treatment: The Wraparound Approach, Traumatology, 8, 2, 54

- a 17/2013. számú intézkedésében szabályozza, hogy a MÖBEK egészségügyi szolgálatának munkatársai a fogvatartottak orvosi vizsgálatát kiknek a jelenlétében, milyen körülmények között kötelesek elvégezni;
- a 17/2013. számú intézkedésében szabályozza, hogy a MÖBEK szociális munkásai a kiskorú fogvatartottak számára milyen foglalkoztatást kötelesek biztosítani;
- a 17/2013. számú intézkedésében szabályozza, hogy a kisgyermekes családok fogva tartására kijelölt menekültügyi őrzött befogadó központ legalább gyermekágyat, etetőszéket, a kiskorúak méretéhez igazodó mosdókagylót, illemhelyet, és éjjeli edényt legyen köteles biztosítani;
- biztosítsa, hogy a kiskorú fogvatartottak a MÖBEK játszószojóját a foglalkoztatások idején kívül is használhassák;
- biztosítsa, hogy a férfi fogvatartottak borotvakrémet és kizárólagos használatú borotvát kapjanak;
- a MÖBEK napirendje a felnőtt fogvatartottak számára is biztosítson közösségi programokat;
- a MÖBEK pszichológust is alkalmazzon;
- a MÖBEK lakószobái megfelelően szellőztethetők legyenek;
- a jövőben a fogvatartottak a MÖBEK mosókonyhájához, illetve annak felszereléséhez hozzáférjenek;
- a MÖBEK a fogvatartott kiskorúaknak járó nadrágpelenkák mennyiségét az érintettek szükségleteihez igazítsa.

Az Ajbt. 37. § alapján az NMM javasolja, hogy a belügyminiszter

- kezdeményezze a fegyveres biztonsági őrségről, a természetvédelmi és mezei őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. törvény kiegészítését, hogy az intézkedés alá volt személy ruházatának átvizsgálását vele azonos nemű személy végezze;
- kezdeményezze a menedékjogról szóló LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendeletnek a menekültügyi őrizetben lévő, rendbontó külföldiek elkülönítését szabályozó részletszabályokkal történő kiegészítését;
- a menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28) BM rendelet kiegészítésével szabályozza, hogy a menekültügyi őrzött befogadó központ a fogvatartott külföldieket mennyi időn belül köteles befogadni.

Budapest, 2015. április

Székely László sk.